

COMTECU POZİTİVİZM: BİR SOSYAL MÜHENDİSLİK ARACI OLARAK SOSYOLOJİ

Comtian Positivism: Sociology as a Means of Social Engineering

*Bekir BALKIZ**

Abstract

In this article, the connection between Comte's understanding of positivist sociology and social theory will be discussed. Comte's sociology is not only a science about society but also a political project about society. According to the positivist philosophy of Comte in which sociology was given a scientific status, sociology should break its bonds with metaphysics and theological way of thinking; should ground all its scientific claims on empirical basis and as in other sciences, should possess a "law knowledge" of its own. According to Comte, sociology will help to establish a moral order in the society and the scientific information produced by sociologists -just like physics was used to organize the physical world- would be used in projects for social reforms. Through "social engineering", the control over nature will be extended for establishing control over human and society as well.

Keywords: Positivism, Social engineering, Social control, Social law, Positive philosophy, Social science

Özet

Bu yazıda, Comte'un pozitivist sosyoloji anlayışı ile toplum teorisi arasındaki bağlantı üzerinde durulacaktır. Comte'un sosyolojisi sadece toplum hakkında bir doğabilimi değildir; o aynı zamanda toplum hakkında politik bir projedir. Sosyolojiye doğabilimsel bir statü atfedilen Comte'un pozitif felsefesine göre, sosyoloji, metafizik ve teolojik düşünme biçimleriyle olan bağımlı koparmalı; tüm bilimsel iddialarını empirik bir temele dayandırmalı ve diğer bilimlerde olduğu gibi, kendine özgü bir 'yasa bilgisi'ne sahip olmalıdır. Sosyoloji, Comte'a göre, toplumda moral düzenin kurulmasına katkıda bulunacak; sosyologlar tarafından üretilen bilimsel bilgi, tıpkı fizik biliminin fizik dünyanın düzenlenmesinde kullanılması gibi, sosyal reformlara yönelik projelerde de kullanılabilir. Doğa üzerindeki kontrol, 'sosyal mühendislik' yoluyla, insan ve toplum üzerinde de kontrol kurulmasına dek genişletilecektir.

* Yard. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

Sosyoloji terimini ilk defa kullanan ve kendisinden sonra gelen sosyal teorisyenleri (özellikle Herbert Spencer ve Emile Durkheim'ı) önemli ölçüde etkileyen Comte, sosyolojik incelemenin bilimsel olması gerektiğine inanır. Comte'un eserleri, en azından belli ölçüde, Fransız Devrimi ve onun bu devrimin temel nedeni olarak gördüğü Aydınlanmaya karşı bir tepki olarak değerlendirilebilir. Topluma yayılmış olan anarşiden oldukça tedirginlik duyan ve hem Aydınlanmaya hem de devrime öncülük eden Fransız düşünürlerine eleştiriler yönelten Comte, Fransız karşı devrimci katoliklerle kısmen aynı çizgidedir ve onlardan etkilenmiştir. Bununla birlikte, onun eserleri en azından iki noktada bu gelenekten ayrı tutulabilir. Birincisi o, Ortaçağlara dönmenin artık imkânsız olduğunu, bilim ve sanayideki ilerlemelerin buna engel teşkil ettiğini düşünür. İkinci olarak o, öncellerinkinden çok daha sofistike bir teorik sistem oluşturmuştur.

Comte, sosyal fiziği ya da 1822'de verdiği adla sosyolojiyi, negatif olarak gördüğü filozoflar ile Fransız toplumuna yayılmış olduğunu düşündüğü anarşiyle mücadele etmek için geliştirmişti. Sosyal fizik terimini kullanması, Comte'un sosyolojiyi doğa bilimleri modeline göre konumlandırmak istediğini açıkça ortaya koyar. Nihayetinde egemen bilim olacağını düşündüğü sosyoloji, ona göre, hem sosyal statikle (mevcut sosyal yapılarla) hem de sosyal dinamikle (sosyal değişimle) meşgul olacaktı. Her ikisi de sosyal yaşamın yasalarını açığa çıkarmayla ilgili olsa da o, sosyal dinamiğe özel bir önem atfetmekteydi. Değişime yönelik bu vurgu, onun sosyal reforma gösterdiği ilgiyi yansıtır. Devrimci değişimlere itibar göstermeyen Comte, toplumdaki doğal evrimin daha olumlu sonuçlar yaratacağına inanır; zira reformlara, bu doğal sürece hizmet etmesi ölçüsünde ihtiyaç duyulacaktır (Ritzer, 1992: 14).

Bu noktada, Comte'un teorisinin köşe taşı oluşturulan 'üç hal yasası' formülasyonuna bakmamız gerekir. Bu teoriye göre dünya, tarih boyunca üç düşünce aşamasından geçmiştir. Comte, sadece dünyanın değil, gruplar, toplumlar, bireyler ve bilimlerin de bu üç aşamadan geçtiğini düşünür. Teolojik aşama ilk aşamadır. Bu aşamada her şeyin kaynağında doğaüstü güçlerin mevcut olduğuna inanılır. Sosyal ve fiziksel dünyanın Tanrı tarafından yaratıldığı kabul edilir. İkinci aşama metafizik aşamadır. Bu aşama ise 'doğa' gibi soyut güçlere inançla karakterize edilir. Üçüncüsü olan pozitif aşamayı ise bilime yönelik inanç karakterize eder. İnsanlar, bu dönemde, mutlak güçlerden uzaklaşmaya başlarlar ve fiziksel-sosyal dünyayı yöneten yasaları deney ve gözlem yoluyla açığa çıkarmaya yönelirler.

Bu teorisinde Comte'un entelektüel faktörler üzerinde odaklandığı apaçıktır. Gerçekten de o, sosyal düzensizliğe entelektüel düzensizliğin neden

olduğuna inanmaktaydı. Önceki düşünce sistemlerinden kaynaklanan düzensizlik, pozitif (bilimsel) çağda da varlığını devam ettirecektir. Ancak pozitivizm egemen hale geldiğinde sosyal kargaşa da son bulmaya başlayacaktır. Bu süreç, evrimsel bir süreç olacağı için, sosyal kargaşa ve devrimin varlık nedeni de ortadan kalkacaktır. Pozitivizm, başkalarının zannettiği gibi çok erken olmasa da, hakim hale gelecektir (Comte, 1970). Burada Comte'un sosyal reformculuğu ve sosyolojisi, birbiriyle kaynaşır. Sosyoloji, pozitivizmin zaferini kolaylaştıracak ve buna bağlı olarak sosyal dünyaya düzen getirecektir. Comte, herşeyden önce devrim savunucusu gibi görünmek istemiyordu. Ona göre, dünyada zaten yeterince düzensizlik vardı. Comte'un perspektifinden bakıldığında gerekli olan şey, entelektüel bir değişmeydi. Dolayısıyla sosyal ve politik devrimlere de gerek yoktu.

Comte'un teorisinde muhafazakârlık, reformculuk, bilimcilik ve evrimciliğin birarada bulunduğunu söyleyebiliriz. Onun sosyolojisinde temel analiz birimi birey değil, aile gibi kurumlardır. O, hem sosyal yapı hem de sosyal değişimin birlikte ele alınması gerektiğini iddia eder. Comte'un, toplumun sistematik karakterine yani toplumun farklı ögeleri arasındaki bağlantılara yönelik vurgusu, kendisinden sonra gelen sosyologları, özellikle de Spencer, Durkheim ve Parsons'ı etkilemiştir. Comte, toplumda konsensüsün rolüne de büyük bir önem atfeder ve toplumun işçiler ve kapitalistler arasındaki kaçınılmaz çatışmayla karakterize olduğu şeklindeki görüşe katılmaz. Sosyolojinin gözlem, deney ve karşılaştırmalı tarihsel analizi kullanması gerektiğini savunan Comte, nihayetinde bir elitisttir ve sosyolojinin hakim bilimsel bir güç olacağına inanır (Ritzer, 1992: 15).

Gerçekliğin, deney ve olguların gözlemlenmesi yoluyla açıklanabileceği idealine bağlı olan Comte'a göre, sosyoloji, doğa bilimlerinin, özellikle de biyolojinin epistemolojik ve metodolojik prosedürlerine göre çalışan bir disiplin olacaktır. Comte toplumun, tıpkı doğa gibi genel yasalar tarafından yönetilen bir olgular kompleksi olarak görülmesi gerektiğini özellikle vurgular ve toplumsal olguların, diğer bilimsel objeler gibi gözlemlenebilecek 'nötr objeler' olduğunu düşünür (Comte, 1970). Bu çerçevede o, toplumun yapı ve örüntüsünü, doğanınkiyle eşitler. Comte, tüm sosyal aktivitelerin, yasa benzeri düzenliliklere tâbi olduğuna inanır ve toplumsal kurumların birçoğunu 'doğal' kurumlar olarak görür. Comte'un 'düzen'e yaptığı vurgunun ardında, uyumu bozulmaması gereken bir 'doğal toplum' kavramlaştırması vardır. Dolayısıyla ona göre, politik eylem ve düzenlemenin 'doğal toplum'un ahengine uygun olması gerekir. Başka bir söyleyişle mevcut olanla yetinmek yani düzene tutunmak ve radikal girişimlerden, düzeni altüst eden devrimlerden sakınmak gerekir (Pelz, 1974: 161). Bu noktada Comte 'düzen içerisinde ilerleme'

formülasyonunda ilerlemeyi düzene tâbi kılar ve muhafazakâr bir konuma sürüklenir. Doğa bilimlerinden aldığı toplumsal 'statik' ve toplumsal 'dinamik' kavramlarını kendi sosyolojisinin anahtar kategorileri haline getiren Comte, insan toplumunda doğadaki gibi zorunlu olan ve ancak bilimsel araştırmayla ortaya çıkarılabilecek objektif 'yasa' lardan söz eder. Buradan giderek o, pozitif bir bilim olarak sosyolojinin değer yargılarından bağımsız olması gerektiğini vurgular ve Bacon ve Descartes'ın metot kurallarını takip etmek suretiyle olgu ile değer arasında keskin bir ayırım yapar. Yeniçağ doğa bilimcileri gibi o da olması gerekenin irrasyonel alana ait olduğunu, bilim adamının ancak 'olan' dan hareket edebileceğini belirtir (Pelz, 1974: 163). Comte'a göre, bilimler arasındaki farklılık, ortaya koydukları yasaların birbirinden farklı olmasından kaynaklanır. 'Bilimlerin birliği' tezi, Comte açısından aynı zamanda metodolojik birlik anlamına gelir. Ona göre "pozitif felsefenin temel özelliği, onun, tüm olguları değişmez doğa yasalarına tâbi olarak görmesidir" (Aiken, 1959: 128). Comte pozitivizmini karakterize eden özelliklerden birincisi doğa ve sosyal bilimlerin birliği, yani metodolojik monizm ise, diğeri de metafizik ve spekülâtif felsefeye yönelik olarak yapılan eleştiridir (Hamilton, 1997: 27).

Özgül bir sosyolojik konumu karakterize etmek için, 'pozitivizm' terimini kullanan Comte, sosyolojiyi 'pozitif' bir bilim olarak görür. Sosyolojiye doğabilimsel bir statü atfeden Comte'un pozitif felsefesine göre, sosyoloji, metafizik ve teolojik düşünme biçimleriyle olan bağıını koparmalı; tüm bilimsel iddialarını empirik bir temele dayandırmalı ve diğer bilimlerde olduğu gibi, kendine özgü bir 'yasa bilgisi'ne sahip olmalıdır. Evrendeki olguları doğaüstü güçlere referansla açıklayan teolojinin aksine, Comte'un pozitif felsefesi, tüm olguları kaçınılmaz doğa yasalarına tâbi olarak görür. Comte, teolojik ve pozitif düşüncenin birbirlerini karşılıklı olarak dışladıklarını ileri sürer. Bu noktada o, bilgiyi empirik bir temele oturtarak pozitif düşünceye katkıda bulunan Bacon'ı över ve kendisini onun izleyicisi olarak görür (Comte, 1970).

Comte, toplumdaki politik ve moral krizi, entelektüel anarşi ile açıklamaktaydı. "Fikirler dünyayı yönettiği için", entelektüel anarşi sosyal anarşiyi üretiyordu. Bu yüzden entelektüel düzen, sosyal düzen için bir koşuldu. Bununla kastedilen şey şuydu: Bilimsel yöntemin sosyal olguların incelenmesinde kullanılması, toplum hakkında sistematik bilgi üretimine kaynaklık edecektir. Bugüne kadar politik düşünce, bütün olarak negatif ve eleştirel bir karaktere sahip olmuştu. Bundan böyle sosyoloji, tüm sosyal olguların yasa bağımlı karakterini ortaya koymak suretiyle, politik eyleme sınırlar getirecektir. Sosyoloji, Comte'a göre, toplumda moral düzenin tesis edilmesine katkıda bulunacak; sosyologlar tarafından üretilen bilimsel bilgi, fizik biliminin fizik dünyanın düzenlenmesinde kullanılması gibi, sosyal

reformlara yönelik projelerde de kullanılabilir. Doğa üzerindeki kontrol, 'sosyal mühendislik' yoluyla, insan ve toplum üzerinde de kontrol kurulmasına dek genişletilecektir (Benton, 1977: 29-30). St. Simoncular ve Comte, toplumu mühendisçe ele alınabilecek bir 'nesne' gibi görüyorlardı. Onlara göre, pozitif sosyal bilim kaosa son verecek ve otoriteyi tesis edecekti (Porter, 1990: 1031).

Comte'a göre doğa yasaları tespit edildikten sonra, doğaya boyun eğdirmek ve onu kontrol altına almak nasıl mümkün olduysa, toplumu da, onu yöneten genel yasalar keşfedildikten sonra kontrol altına alabilmek mümkün olacaktır. Yalnızca empirik-sosyolojik yasalara dayanılarak, diye ısrar eder Comte, sosyal uyum sağlanabilir ve sosyal reformlar rasyonel olarak plânlanabilir ve uygulanabilir. Bu anlamda Comte'un pozitif sosyolojisi bir istikrarçılık ve sosyal inşa bilimidir (Halfpenny, 1982: 18).

Comte'a göre, doğa yasalarını keşfetmek doğayı denetim altına almak için nasıl bir pratik yarar sağlamışsa, sosyolojik yasaları keşfetmek de toplumda düzenin tesis edilmesi açısından o kadar pratik yarar sağlayacaktır. Pozitivist sosyoloji, düzen içerisinde ilerlemenin koşullarını tespit edecek ve 'teknik' bir fonksiyonu yerine getirecektir. Comte, 'düzen'e o kadar çok vurgu yapmaktaydı ki, 'sosyal yasa' kavramına da bu çerçevede tutucu bir anlam yüklemekteydi. Sanayi sistemi içinde işçi ve kapitalist arasındaki çatışma konusuna değinirken, bu iki kesim arasında zorunlu bir işbölümünün mevcut olduğunu, dolayısıyla 'sosyolojik yasalar'ın gereği olarak, bu işbölümünün ortadan kaldırılamayacağını iddia ediyordu (Romm, 1991: 25-26).

Comte, toplumla ilgili objektif bilgi üretmek için doğa bilimlerini model olarak alır. Kendi sosyolojisine başlangıçta 'sosyal fizik' adını vermesi, onun bu eğilimini açıkça ortaya koyar. Newtoncu fiziğin tespit etmiş olduğu doğa yasalarına benzer yasaların toplumsal yaşamda da ortaya çıkarılabileceğine inanan Comte, toplumun işleyiş süreçlerinin, güneş etrafında dönen gezegenlere ilişkin bilimsel teorilerde olduğu gibi aynı açıklıkla anlaşılabilirliği ve açıklanabileceğini düşünür. Comte'un pozitif bilimi, toplumsal statik ve toplumsal dinamiğin yasalarını tespit etme iddiasındadır. O, bir kez bu yasalar tespit edildikten sonra, sosyal mühendisliğin gerçek bir olanak olacağını ileri sürer (Smith, 1998: 79-80). Bütün olguları doğa yasalarına tâbi olarak gören pozitif felsefeye göre, doğa bilimlerinde statik ve dinamik süreçler arasında yapılan ayırım, sosyal bilimlere de aktarılmalıdır.

Comte'un pozitif felsefesi, insanlara, insanî-toplumsal olguları, evrensel olarak geçerli yasalar tarafından yönetilen nötr objeler olarak görmelerini ve incelemelerini öğretme iddiasındaydı ve bu pozitif felsefeye göre, sosyal gerçeklik, doğal bir gerçeklik gibi objektif zorunluluk kriterinden hareketle

incelenmeliydi. Hakikatin olgulardan hareketle ortaya konulabileceğini iddia eden St. Simon, bu yüzden, modern pozitivistin kurucu babası olarak kabul edilir. Sosyal teori, St. Simon'a göre, diğer deneysel bilimlerde kullanılan benzer yöntem ilkelerine bağlı kalacaktı. Başka bir söyleyişle, bilimsel akıl yürütme deney ve gözlem temeli üzerine oturacak; teoloji, metafizik ve diğer tüm aşkın kavram ve değerler pozitif bilimlerin pozitivistik yöntemiyle sınılanacaktı. Sosyal teori için başka bir adlandırma olan 'insan bilimi', bu yüzden doğa bilimsel bir temel üzerine oturtuldu. Bu çerçevede sosyolojinin inceleme nesnesi olan toplum ile, doğa bilimlerinin inceleme nesnesi olan doğa, 'bilimlerin birliği' (unified science) ilkesi doğrultusunda birbiriyle özdeşleştirildi. Pozitivist toplum teorisine göre, toplumun yasaları, zamanla, doğal objektif yasaların kesinliği ölçüsünde ortaya konabilecekti. Bu anlayışa göre insanlar, değiştirmeye ve akışını yönlendirmeye muktedir olmadıkları toplumsal yasalar karşısında pasif bir konumdaydılar. Comte, sosyal teorinin negatif felsefeyle olan bağımlı kopardı ve onu pozitivistin içine yerleştirdi. 'Pozitif' terimi felsefi teoriden bilimsel bir teoriye dönüşümü ifade eden bir kavramdır. Ancak pozitivistin bağlamında felsefe daha önceki anlamından farklı bir anlama gelir (Marcuse, 1986: 326-341).

'Pozitif felsefe' ifadesindeki 'pozitif' kavramının özellikle Fransız pozitivistin geleneğinde ontolojik, epistemolojik ve pratik anlamları mevcuttur: a) Ontolojik olarak, pozitif olan bilimsel olanla eşitlenir ve metafizik karşıtı bir anlam ifade eder. Yani bilime açık ve açık olmayan objeler vardır. b) Epistemolojik olarak pozitif olan bilimsel bilgiyle eşitlenir. Buna göre doğru araştırma yöntem ve teknikleri ile yanlış olanları vardır. c) Pratik olarak pozitif, yapıcı olanla eşitlenir; o, eleştirel ve yıkıcı olana karşıttır (Bryant, 1985: 174).

Modern felsefenin başlangıç aşamasında ve 19. Yüzyılda pozitivistin militan ve devrimci bir karaktere sahipti. Pozitivistin olguları nihaî bir merci olarak kabul etmesi dinsel ve metafizik anlayışlara yönelik doğrudan bir saldırıyla bağlantılıydı. Gözleme dayalı doğrulama ilkesi, daha sonra Fransız Aydınlanma filozofları tarafından hakim mutlakçı sistemi eleştirmek için kullanıldı.

Pozitif felsefe, daha önce de belirttiğimiz gibi toplum ve doğa bilimlerini birbiriyle özdeşleştirir. Bu yüzden doğal bilim, özellikle de biyoloji, bu dönemde sosyal teori için bir model oluşturdu. Sosyal yasaları araştıran sosyoloji, fizik bilimini de model olarak alabilirdi. Bu çerçevede toplum, doğal zorunluluk yasalarına göre işleyen bir 'makina' olarak tasavvur edildi. Fiziksel yasaların değişmezliği şeklindeki dogmayı Comte, pozitivistin 'gerçek tını' olarak görür. Bu anlayışa göre sosyal hareket, zorunlu olarak, değişmez fiziksel

yasalara tâbidir. Toplumda değişmez yasaların mevcut olduğu görüşü, insanları adeta disipline ve statükoya itaat etmeye çağırır. Pozitif felsefede, bilimdeki düzen ile toplumdaki düzen ayrılmaz bir bütünlük içinde birbiriyile kaynaşır. Nihai amaç, verili olan sosyal düzeni meşrulaştırmak ve güçlendirmektir. Comte'un 'ilerleme yasaları' verili düzen içerisinde ilerleme anlamına gelmekteydi. Düzene yapılan vurgu, Comte'un pozitivizminde daima öne çıkar. Doğal yasalar nosyonu, 'uyum'a yapılan vurguyla birlikte düşünüldüğünde, mevcut düzeni olumlar ve meşrulaştırır. Pozitivist sosyoloji, esas olarak, toplumun farklı 'organları' arasında gerçek ve sürekli bir uyumun olduğu görüşüne bağlı kaldığı için, 'sosyal değişme'den çok 'sosyal statik'i öne çıkarır. Toplumsal 'statik' ve 'dinamik' olarak adlandırılan toplumsal doğa yasalarının önemi vurgulanmak suretiyle, insan faaliyeti, objektif zorunluluk kategorisi içine sokulur (Marcuse, 1986: 342-350).

Pozitif felsefe, bilimsel bilgiye bir dizi ayırıcı nitelik atfeder. Buna göre bilim, ilkin, kendisine konu olarak olguları veya olgular arasındaki genel ilişkileri almalıdır. Olgular, pozitif felsefeye göre, doğrudan duyu algısı içinde verilmiş dışsal 'görüngüler'dir. Dolayısıyla bilimsel bilgi, duysal gözleme dayandırılmalıdır. Pozitif haldeki bilginin ikinci karakteristiği, onu oluşturan önermelerin formuyla ilgilidir.

Bunlar, tikel olgulara ilişkin önermeler değil, aksine evrensel yasalara ilişkin önermelerdir. Bu önermeler, belirli bir olgular kategorisi arasında zorunlu ve değişmez ilişkileri ifade ederler. Bir olgu veya olgular kategorisi, bu kategorinin ortaya çıkışını yöneten yasa keşfedildiğinde bilimsel olarak açıklanır. Bilim, gözleme açık olmayan nedenlere ilişkin herhangi bir açıklama yapmaktan kaçınır; aynı zamanda o, nihai nedenleri ortaya çıkarma peşinde de değildir. Bu türden açıklamalar Comte tarafından metafizik ve teolojik bilgi olarak adlandırılır. Olguları yöneten genel yasaları tespit etmek ile, açıklama ve öngörü arasında yakın bir bağlantı mevcuttur. Rasyonel öngörünün, bilimsel bilginin kriteri olduğunu iddia eden Comte'un bilimsel bilginin doğası hakkındaki tezi, kapsayıcı yasa anlayışı ile bağlantılıdır. Bu tezin mantıkî sonucu, bilimlerin birliği tezidir (Benton, 1977: 33-35). Comte'un pozitivizminde, bilimsel öngörü ve açıklama, özdeş bir formel yapıya sahiptir.

Bir olayı açıklamak ve bir olayı bilimsel olarak öngörmek tümevarımsal bir akıl yürütme yöntemine tâbidir. Comte'da yasalar, olgusal dünyada gözlemlenmiş düzenlilikler anlamına gelmektedir.

Kendi sosyolojisinin metodolojik ilkelerini ortaya koyan Comte'a göre her türlü bilgi deneye veya empirik kanıta dayandırılmalı ve bu bilgi duysal kanıtlardan, empirik verilerden hareketle inşa edilmelidir. Soyut spekülasyon ve saf felsefe yoluyla hakikat'e ulaşamaz. Hakikate ve olayların tâbi olduğu genel

yasalara ancak kesin gözlem yoluyla ulaşılabilir (Comte, 1970). Sosyal değişimin Comte tarafından evrimci terimlerle açıklaması şaşırtıcı değildir. Çünkü Comte bu evrimci görüşünü doğrudan doğruya biyolojik analogiden türetir. Bu görüş, dönüştürme ve değiştirmeden ziyade, tedrici uyum ve evrime vurgu yapar. Comte'un pozitif felsefesi, bilim adamlarına çatışmaya son verme yetkisi verir ve bu felsefe sağlıklı toplumun koşullarını tanımlar (Bilton, vd., 1993: 559-560).

Comte'a göre, geleceğin organik ve rasyonel toplumu bilime dayanacaktır. Ancak bu bilimsel ve rasyonel toplumun kurulabilmesi için de, insanların 'pozitif düşünme' biçimini özümsemesi ve içselleştirmesi gerekir. Bilim, insanın kendi doğal ve sosyal yaşamının koşullarını değiştirme ve onun üzerinde kontrol tesis etme fonksiyonu görecektir. Pozitif zihin, nedensel bir olgu yorumunu öngerektirir. Bu, 'metafizik nedenler'in mevcudiyetine inanmak anlamına gelmez; tam tersine, her gözlemlenmiş fenomeni, evrensel yasalarla ilişkilendirme ya da yasalı ilişkiler sistemi içine yerleştirmek anlamına gelir. Sosyoloji, bu noktada diğer pozitif bilimlerin yöntemini izler (Kolakowski, 1972: 66-71). Kesinlik düşüncesi, elbette, pozitif felsefeyle birlikte ortaya çıkar. Ancak Descartes'dan bu yana, bu düşünceye rasyonalizmin de güçlü bir etkisi söz konusu olmuştur. Pozitivizm kesinliğin anlamını ve fonksiyonunu yeniden yorumlamıştır. Rasyonalizme göre hakikatin kaynağı rasyonel olarak düşünülen öznedir. Dünya, öznenin otonomisine uyum sağladığı ölçüde gerçektir. Pozitivizm, kesinliğin kaynağını, düşüncenin öznesinden algılamamanın nesnesine kaydırır. Comte'un pozitif felsefesi düzen ve ilerlemeyi uzlaştırmayı amaçlar. İlerleme, düzen içinde ve düzene uygun bir ilerlemedir; devrim değil evrimdir. Comte'un ilerleme düşüncesi, devrimi, verili sistemin bütünsel dönüşümünü dışlar. Tarihsel gelişme, 'doğal' yasalara göre işleyen sosyal düzenin uyumlu bir evriminden başka bir şey değildir. Dinamik sosyoloji, bu evrimin mekanizmalarını ortaya çıkartır ve açıklar.

Tarihsel ilerleme doğal bir süreçtir ve doğal yasalar tarafından yönetilir. Daha özlü bir biçimde ifade etmek gerekirse, ilerleme düzene tabidir. Comte'a göre sosyoloji, sosyal statik ve dinamiğin değişmez yasalarıyla ilgilenen pozitif bir bilimdir. Bu yasalar, bilimsel gözlem yoluyla açığa çıkarılabilirler (Marcuse, 1986: 352).

Comte açısından bilimsel bilgi, teknik olarak kullanılabilir olmalıdır. Bilim, hem doğal hem de toplumsal süreçler üzerinde teknik kontrolü olanaklı hale getirir. Tarihsel gelişimin yasaları sosyoloji vasıtasıyla keşfedilebilir. Geçmiş açıklama, bugün anlamamıza ve geleceği öngörmemize olanak sağlar. Pozitivist sosyolojinin amacı, doğa bilimlerinde olduğu gibi yasalar tespit etmek ve bunları açıklamaktır. Bu yasalar da, geleceği önceden görmemize olanak

sağlayacaktır. İnsanın doğa, tarih ve toplumun yasalarına bağımlılığı, bu yasaları manipüle edebilecek sosyal reformların yapılmasını gerektirir. Comte'un sosyolojisi, yalnızca sınırlı bir eleştirel potansiyele sahiptir. Yasalar vardır ve işlemektedir; bize düşen görev aksaklıkları gidermektir (Frisby, 1997: xi-xii& Bryant, 1975: 401-403).

Değerlendirme

Fizik dünyanın incelenmesinde kullanılan 'bilimsel yöntem'in toplumsal dünyanın incelenmesinde de kullanılabileceğini savunan Comte'a göre, sosyolojik araştırmanın amacı, fizik bilimlerindeki kanıtama çizgisine uygun olarak yasalar ve genellemeler formüle etmek ve öngörülerde bulunmak olmalıdır. Toplumun da tıpkı doğa gibi insan iradesinden bağımsız olarak işleyen yasalarla yönetildiğini düşünen Comte, doğa bilimlerinin, sosyal dünyanın incelenmesinde sosyoloji için güvenilir ve sağlam bir model teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Olgular ve değerlerin, bilimsel analizin amaçları açısından birbirlerinden ayırt edilmesi gerektiğini savunan Comte'a göre sosyoloji, yalnızca verili sosyal gerçekliği kendisine inceleme konusu yapmalı; 'olması gereken' hakkında değer hükümleri ortaya koymamalıdır. Bu açıdan bakıldığında Comte'un 'sosyal fizik' olarak tasarladığı sosyolojisinin, verili gerçeklik hakkında enformasyonlar temin etmeyle sınırlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Verili sosyal olgular arasında varolan nedensel ilişkileri ortaya çıkarma ideali, Comte'un sosyolojisini karakterize eden temel bir özelliktir. Onun, sosyolojiyi bir sosyal mühendislik projesi olarak görüyor olması da ancak bu nokta gözönünde bulundurularak kavranabilir. Sosyal gerçeklikte verili olan empirik düzenlilikleri tespit etmek suretiyle, geleceğe ilişkin öngörülerde bulunmak ve toplum üzerinde teknik bir kontrolü sağlamak için gerekli olan enformasyonların toplanması ve biraraya getirilmesi, Comte'a göre, bir sosyal mühendislik projesi olarak sosyolojinin temel amacı olmalıdır. Comte'un pozitivist sosyolojisi, verili gerçekliği doğallaştıran bir önkabulden yola çıktığı için, bilimsel araştırma sonuçlarından hareketle yapılacak ahlâki ve politik düzenlemenin de, mantiken, toplumun doğal yapısını bozmaması gerektiği kabulüne dayanır.

Kaynaklar

- Aiken, H. (1959), *The Age of Ideology*, New York: A Mentor Book.
- Benton, T. (1977), *Philosophical Foundations of the Tree Sociologies*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Bilton, T.& Bonnett, K.& Jones, P.& Sheard, K.& Stanworth, M.& Webster, A. (1993), *Introductory Sociology*, London: Macmillan.
- Bryant, C.G.A. (1985), *Positivism in Social Theory and Research*, London: Macmillan.
- Bryant, C.G.A. (1975), 'Positivism Reconsidered', *The Sociological Review*, Vol.23.
- Comte, A.(1970), *Introduction to Positive Philosophy*, Indianapolis:Bobbs-Merrill.
- Frisby, D. (1997), 'Introduction to the English Translation', Theodor, A. et.al. (ed.), *The Positivist Dispute in German Sociology içinde*, London: Heinemann.
- Halfpenny, P. (1982), *Positivism and Sociology: Explaining Social Life*, London: George Allen and Unwin.
- Hamilton, P. (1997), 'The Enlightenment and Social Science', Boudon, R.& Cherkaoui, M., (ed.), *The Classical Traditions in Sociology Vol.1 içinde*, London: Sage.
- Kolakowski, L. (1972), *Positivist Philosophy: From Hume to the Vienna Circle*, Harmondsworth.
- Marcuse, H. (1985), *Reason and Revolution*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Pelz, W. (1974), *The Scope of Understanding in Sociology*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Porter, T.M. (1990), 'Natural Science and Social Theory', Olby, R.C.& Cantor, G.N.& Christie, J.R.R.& Hodge, M.J.S. (ed.), *Companion to the History of Modern Science*, London: Routledge.
- Ritzer, G. (1992), *Sociological Theory*, New York: Mc Graw-Hill.
- Romm, N.R.A. (1991), *The Methodologies of Positivism and Marxism/A Sociological Debate*, London: Macmillan.
- Smith, M.J. (1998), *Social Science in Question*, London: Sage.